

Олександр Міхно
Директор Педагогічного музею
Національної Академії
педагогічних наук України

ПЕДАГОГІЧНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО: 45+

У лютому 2020 р. Педагогічно-меморіальний музей Василя Сухомлинського відзначив 45 років від дати створення. Музей вирізняється не лише унікальністю розташування, побудови експозиції, але й оригінальною історією створення. Відзначимо, що ідея створити музей зародилася у колег та рідних В. Сухомлинського після його смерті у вересні 1970 р. і була реалізована у вкрай короткий термін – менш ніж за 2 роки. Цей факт розцінюємо як вияв щирої поваги і свідчення справжнього авторитету В. Сухомлинського серед педагогів.

Історія закладу докладно висвітлена у музейних путівниках [3,4]. Представимо її у скороченому вигляді з акцентом на побудову експозиції. Отже, музей було започатковано відразу після того, як пішов із життя знаний в усьому тодішньому СРСР та за його межами педагог – Василь Олександрович Сухомлинський (1918–1970). Спочатку це був меморіальний куточок, створений у школі за ініціативою вчителів та сім'ї педагога. Далі розпочався збір документів, фотографій та інших матеріалів про життя та діяльність видатного педагога-земляка. Багато ентузіастів та керівників різних установ надавали допомогу в організації музею: насамперед, це колектив учителів Пависької школи, педагоги Онуфріївського району, Кіровоградської

області та інших областей України; працівники обласного відділу народної освіти та інституту удосконалення вчителів. Зокрема, на посаді методиста інституту працювала Любов Федотівна Одорожа, яка була особисто знайома з Василем Олександровичем. Вона допомогла його дружині упорядкувати архів. Також їй доручили провести організаційну роботу зі створення тематико-експозиційного плану музею. Значну роботу з організації збору матеріалів для експозиції здійснив перший директор музею Микола Андрійович Литвиненко та директор Павлиської школи Микола Іванович Кодак. Понад 1500 предметів (сімейну бібліотеку, особисті речі Василя Олександровича, кінофільми, рукописи, епістолярну спадщину) передала дружина педагога – Ганна Іванівна. У 1972 році павлишани й гості могли оглянути музейну експозицію, робочий кабінет Василя Олександровича та помешкання родини Сухомлинських. 19 лютого 1975 року відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР №85 було офіційно відкрито Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського в селищі Павлиш Онучинського району Кіровоградської області.

Музей має кілька особливостей, поєднання яких надає йому рис унікальності. Він розташований у головному приміщенні школи (де у 1940–1960-х роках були 2 класи і зала), яку 22 роки незмінно очолював Василь Олександрович. Постановою Ради Міністрів Української РСР від 4.09.1970 р. Павлиській школі присвоєно ім'я Василя Сухомлинського.

Загальна експозиційна площа музею – 230 м². Експозиція музею поділяється на дві частини. Перша – педагогічна – це чотири експозиційні зали, де експонати розміщені в поєднанні історико-хронологічного і тематичного прин-

ципів. У центрі першого залу знаходиться бюст Василя Сухомлинського. Це авторська копія пам'ятника на могилі педагога (скульптор О. Скобліков, архітектор І. Ігнащенко). Бюст розташований на фоні слів «Серце віддаю дітям», які є не лише назвою найпопулярнішої книги В. Сухомлинського, а й девізом всього його життя.

Провідна тема другої зали: «Життя і творчий шлях видатного педагога-земляка Василя Олександровича Сухомлинського». Відвідувачів зустрічає манекен, одягнений у костюм В. Сухомлинського, який експонується вперше. До уваги гостей – фотографії з дитячих та юнацьких років В. Сухомлинського, портрети його батьків, братів Івана та Сергія, сестри Меланії. Тут же – світлина невеликої селянської хатини, де він народився, і Василівської семирічки, де навчався у 1926–1933 рр. Обстановку дитинства відтворює етнографічний куточок з рушником, вишитим матір'ю близько 100 років тому, вишиванка Василя Олександровича (до речі, мати Василя Сухомлинського Оксана Овдіївна прожила 105 років (1882–1987); батько Олександр Омелянкович (1888–1942) помер на 54 році життя від хвороби серця в місті Намангані (Узбекистан), де сім'я перебувала в евакуації). Органічно доповнюють цей куточок предмети сільського побуту початку ХХ ст. – глечики, рубель, скриня. Далі висвітлюється період навчання В. Сухомлинського в Кременчуцькому вчительському і Полтавському педагогічному інститутах, початок роботи в школі, якій (за винятком двох воєнних років) присвятив усе своє життя.

В. Сухомлинський – учасник Другої світової війни. В експозиції музею – карта військових дій, у яких він брав участь, і довідка із Центрального архіву Міністерства оборони СРСР про його бойовий шлях. У липні 1942 р. з

довідкою інваліда другої групи В. Сухомлинський залишає госпіталь у м. Іжевську і розпочинає працювати директором Увинської середньої школи в Удмуртії. Фотографії, документи, спогади колег розповідають про умови роботи школи та її директора у воєнний час. В Уві Василь Олександрович поєднав свою долю з Ганною Іванівною Девятовою, головним інспектором Наркомосу Удмуртської АРСР. Дружина стала його вірним другом і соратником на все життя.

Найбільший інтерес, особливо у дітей, викликає виставка техніки, яка розташована в центрі залу. Це – електромобіль, сівалка, молотарка, віялка, свердлильний верстат, які зроблені руками учнів Павлиської школи.

У 1944 р. В. Сухомлинський повертається в Україну і з 1948 р. до кінця життя працює директором Павлиської середньої школи. Цьому періоду присвячено другу частину цієї зали музею, який розповідає про поступове перетворення звичайної сільської школи на справжню лабораторію педагогічного пошуку. Значне місце в експозиції музею посідають матеріали про «Школу радості». Цю школу під блакитним небом В. Сухомлинський започаткував для найголовнішого в педагогічній праці – пізнання дитини. Він прагнув, щоб перш ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої у світі книги – природи. Педагог розглядав природу як джерело знань, пробудження дитячої думки. Зокрема, відвідувачі можуть переглянути на зручному турнікеті чорновикі I частини книги «Серце віддаю дітям» – «Школи радості», які надані музею Ольгою Василівною Сухомлинською і експонуються також вперше.

Між залами 2 та 3 – простір для інтерактивних заходів

– Кімната Казки. Тут на відвідувачів чекає імпровізоване казкове царство – фрагменти знаменитої кімнати казок Павлівської школи, а також популярні казкові герої творів В. Сухомлинського, які ожили в малюнках, вишивках, суненірах, що їх подарували музею учні та вчителі з різних куточків світу. А малята мають змогу на яскраво ілюстрованому турнікеті почитати казки педагога.

Експонати третьої зали, які розкривають грані творчої особистості Василя Сухомлинського, скомпоновані за такими розділами:

- Василь Сухомлинський: науковець, письменник, публіцист.
- Дитячий письменник.
- Директор школи.
- «Серце віддане дітям» – головна книга життя.
- Громадська діяльність В.О. Сухомлинського.
- Соратники В. Сухомлинського.
- Робота з дітьми з особливими освітніми проблемами у системі педагогічної роботи В.О. Сухомлинського.
- Виховання любові до рідного слова – одне з першочергових завдань директора школи.

Передусім до уваги відвідувачів – презентація колективу однокласників – колективу Павлівської середньої школи, які пліч-о-пліч з Василем Олександровичем працювали над створенням Школи радості.

Серед експонатів – документи: плани, звіти, акти інспекторських перевірок, які характеризують його повсякденні директорські турботи. Але один експонат завжди привертає особливу увагу відвідувачів – це маленький записничок, у якому написано: «Щоденні плани роботи директора Павлівської середньої школи». Зацікавлює відвідувачів

і автореферат дисертації сільського вчителя: у 1955 році в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка В. Сухомлинський успішно захищає кандидатську дисертацію «Директор школи – керівник навчально-виховної роботи». В експозиції також – диплом кандидата педагогічних наук, газетна вирізка за 1957 рік про обрання вчителя членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РРФСР.

Поруч – «Павлиські казки» – безцінні збірки, написані школярами. Звичайні аркуші із зошитів зібрані під одну обкладинку, ілюстровані дитячими малюнками.

Зал оснащений сучасною технікою та зручними меблями, які дають змогу проводити різноманітні заходи для численної аудиторії відвідувачів з використанням інтерактивних методів та прийомів.

Педагогічна частина музею. Третя зала.

Останній розділ педагогічної частини – «Світ пізнає педагогіку Василя Сухомлинського» – розміщено в першому залі ближче до меморіальної частини музею.

Слід відзначити, що у 2018 р. до 100-річчя від дня народження педагога у приміщенні музею проведено капітальний ремонт і оновлено експозицію із застосуванням сучасного експозиційного дизайну та освітлення.

Органічною складовою музею є і меморіальна частина – квартира, де жила сім'я Сухомлинських, сімейна бібліотека, яка найбільше вражає відвідувачів, кабінет педагога, шкільна садиба, що відображає середовище діяльності та побуту педагога-керівника, вчителя, вченого, сім'янина. Огляд меморіальної частини розпочинається з робочого кабінету, розташованого поруч із першим залом. У кабінеті – письмовий стіл, вузький диван, декілька стільців. За цим робочим столом В. Сухомлинський писав свої твори. Світло у кабінеті вмикалося о 4 годині ранку. Коли Василя Олександровича запитували про причини такого раннього підйому, він відповідав: «Моя найкраща працездатність саме в цей час». Ці години він називав «золотими годинами ранкової творчості». Невеликий коридор з'єднує робочий кабінет з квартирою, де проживала сім'я Сухомлинських: Василь Олександрович, Ганна Іванівна, двоє дітей – Сергій та Ольга. Обстановка квартири проста і скромна. Тут все залишилося так, як було за життя родини.

Василь Олександрович був чудовим сім'янином, любив сім'ю, дорожив нею. Син Сергій закінчив факультет радіоелектроніки Київського університету імені Т.Г. Шевченка, довгий час працював у конструкторському бюро заводу «Арсенал», потім – науковим співробітником інституту засобів навчання Національної академії педагогічних наук

(НАПН) України. Передчасно пішов із життя 2009 року. Донька Василя Олександровича – Ольга Василівна – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, фахівець з історії української і зарубіжної педагогіки. Значне місце в її творчому доробку посідає вивчення спадщини батька: Ольга Василівна досліджує його творчість, займається виданням і перевиданням його книг, архівних матеріалів, листування.

Меморіальна частина музею також було частково оновлена. Так, за інформацією Ольги Сухомлинської, після смерті Василя Олександровича його дружина Ганна Іванівна склала перелік усіх речей, що знаходилися на робочому столі педагога. На основі цього списку відтворено стан робочого столу В. Сухомлинського в останні дні його життя, тож у відвідувача музею складається враження, ніби директор щойно залишив кабінет. Такий емоційний момент є нестандартним зачином для огляду меморіальної частини музею і налаштує відвідувача на її сприйняття. Серед інших новацій – відтворена кухня з плитою та різноманітним кухонним начинням 1950-1960-х років, яка відразу переносить у атмосферу тих років. У невеликій кімнаті за бібліотекою, колишній спальні, облаштовано Родинну кімнату, яка допомагає відвідувачам ближче познайомитися з родиною Сухомлинських через фото, особисті речі членів сім'ї, листівки, книги. Вперше експонуються фото родини Девятових, передані музею з родинного архіву Сухомлинських, дитячі фото, а також учнівські зашити та щоденники Сергія та Ольги. Особливу увагу відвідувачів привертає увагу частина кімнати, яка презентує Ганну Іванівну Сухомлинську як дружину, педагога та маму.

Меморіальна частина музею. Родинна кімната.

Своєрідним доповненням експозиції музею є територія школи, нині – НВК «Павлиська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – ліцей імені В.О.Сухомлинського». Власне, музей і розміщений у приміщенні школи (будівля 1910 р., колишня земська школа), збережена територія шкільної садиби, яка формувалася, упорядковувалася за задумом і безпосередньою участю В. Сухомлинського. Таким чином, відвідувачі музею мають рідкісну можливість пройтися територією школи, яку В. Сухомлинський разом з учнями та вчителями перетворив на шкільне містечко, що зараз складається з 11 будинків і займає площу 4,9 гектара з чудовим парком, Садам Матері, виноградником, «зеленим класом», шкільною теплицею.

Територія Павльської школи. Самшитова алея.

Завершальною частиною експозиції музею умовно можна назвати місце останнього спочинку педагога, яке знаходиться за кількисот метрів від музею і школи. Тут, біля пам'ятника, відвідувачі мають змогу вклонитися В. Сухомлинському, вшанувати його пам'ять, душею і серцем відчувати всю велич цієї мудрої людини, осмислити побачення і почуте в музеї, замислитися над власною долею, над важливістю для кожного реалізувати себе в житті.

Основою, на якій базується й експозиція, й уся діяльність будь-якого музею є його фондова збірка. Нині фонд музею становить понад 22 тисячі одиниць зберігання. Основна цінність музейної колекції – у наявності документів-оригіналів: передусім, це плани роботи Павльської середньої

школи, книги запису аналізів відвіданих уроків, протоколи педагогічних рад та матеріали психологічних семінарів, щоденні плани роботи директора школи, поурочні плани В.Сухомлинського, Почесні грамоти і подяки учням школи, особові справи вчителів, творчі напрацювання учителів і учнів, рукописи літературних і науково-педагогічних праць Василя Олександровича, особисті документи педагога. Пріоритетним напрямом діяльності музею є дослідження та популяризація життя і діяльності Василя Олександровича, що робить музей одним із провідних центрів сучасної сухомлиністики.

Нині музей має сучасний вигляд. Це і сучасне оформлення інформаційних планшетів, і скляні та безпечні вітрини для демонстрації особистих речей педагога, і зручне обладнання для тимчасових змінних виставок, надсучасні турнікети, які дають змогу представити велику кількість матеріалу на невеликій експозиційній площі. Ці нові способи презентації експонатів допомагають відвідувачам безпосередньо «торкатися» спадщини педагога, вибираючи те, що безпосередньо цікавить, а також значно розширюють форми роботи з відвідувачами. Тож крім традиційних екскурсій, роботи з фондами, зустрічей випускників школи, сьогодні у музеї проводяться засідання клубу молодих спеціалістів «Ми сухомлиністи», практика студентів вишів, методичні студії партнерства, табірні дні для учнів, різноманітні шкільні свята, зльоти молодих спеціалістів Кіровоградської області, засідання районних, обласних методичних об'єднань вчителів-предметників, творчих груп, творчі зустрічі, освітянські форуми обласного і державного рівня, фестивалі творчо обдарованої учнівської молоді, методичні кав'ярні, музейні квести та мікроігри. Під час

проведення таких форм роботи чільне місце займає робота з першоджерелами, адже читати «про Сухомлинського» і читати «Сухомлинського» – це дещо різні речі.

Детальніше про історію та сьогодення Педагогічно-меморіального музею В. О. Сухомлинського можна прочитати на офіційній сторінці у соціальній мережі Фейсбук, а також на оновленому сайті музею.

Список використаних джерел та літератури

1. До 40-річчя створення Педагогічно-меморіального музею Василя Олександровича Сухомлинського [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pmi.in.ua/news/40_lit_stvor_mus_syhomlinskii/
2. Міхно О. П. Особливості побудови експозиції Педагогічно-меморіального музею Василя Сухомлинського / О. П. Міхно // Меморіальні музеї сьогодні: специфіка фондової, експозиційної та освітньої роботи: Матеріали III Всеукр. наук.-практичної конференції. Львів, 6 листопада 2017 р. / упоряд.: Д. Білавич, Р. Пасічник. – Львів: Растр 7. – С.59–69.
3. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського: путівник/ Кіровогр. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. В. О. Сухомлинського, Пед.-мемор. музей В. О. Сухомлинського. – Павлиш, 2013. – 45 с.
4. Путівник по державному педагогічно-меморіальному музею В.О. Сухомлинського / підгот.: О.В. Пеннер, В.Ф. Рожепа. – Упр. освіти Кіровоград. Облдержадміністрації, 1998. – 32 с.